

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
БЕРДЯНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

ОНОПРИЄНКО АНАСТАСІЯ ДМИТРІВНА

УДК 82.091: [821.133.1+821.16.1]“18/19”(043.3)

**МОТИВ «ТУГИ ЖИТТЯ» (“L’ENNUI DE VIVRE”) У ПОЕЗІЇ
ФРАНЦУЗЬКОГО ТА РОСІЙСЬКОГО СИМВОЛІЗМУ**

10.01.05 – порівняльне літературознавство

Автореферат

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата філологічних наук

Бердянськ – 2019

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано на кафедрі світової літератури та культури імені проф. О. Мішукова Херсонського державного університету Міністерства освіти і науки України.

Науковий керівник: доктор філологічних наук, професор
ІЛЬІНСЬКА Ніна Іллівна,
Херсонський державний університет,
завідувач кафедри світової літератури та культури
імені проф. О. Мішукова

Офіційні опоненти: доктор філологічних наук, професор
КОЛІНЬКО Олена Петрівна,
Бердянський державний педагогічний університет,
професор кафедри української та зарубіжної
літератури і порівняльного літературознавства.

кандидат філологічних наук
ДОЛГА Наталя Миколаївна,
Одеський національний університет імені
І. І. Мечникова,
доцент кафедри зарубіжної літератури

Захист відбудеться «5» вересня 2019 р. о 14.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К 18.092.02 у Бердянському державному педагогічному університеті за адресою: 71112, м. Бердянськ, вул. Шмідта, 4, зала засідань.

З дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Бердянського державного педагогічного університету (71112, м. Бердянськ, вул. Шмідта, 4) та на сайті університету (<http://bdpu.org/svr/svr18-092-02/abstracts-svr18-092-02/>).

Автореферат розісланий “_____” _____ 2019р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

Г. О. Александрова

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дисертації. «Туга життя» («l'ennui de vivre») – один із наскрізних мотивів літератури межі ХІХ – ХХ століть, що отримав поширення в поезії французького і російського символізму, входить до світоглядної парадигми декадансу як феномен епохи *fin de siècle*. Його актуалізація пов'язана з «переоцінкою цінностей» європейської культури, глобальною світоглядною кризою, для якої характерні відчуття тривоги, невпевненості, втрати аксіологічних орієнтирів. І, звісно, ця криза значною мірою вплинула загалом на літературний процес межі ХІХ–ХХ століть. Мотив «l'ennui de vivre» набув особливого розвитку в поезії предтечі символізму Ш. Бодлера і невдовзі посів значне місце в художніх системах його послідовників, насамперед П. Верлена й А. Рембо. У російській літературі цей мотив, започаткований В. Брюсовим, поширився і набув оригінальних рис у творчості І. Анненського та Ф. Сологуба. Саме тому їхні поетичні тексти обрано нами для вивчення як найбільш репрезентативні.

Актуальність теми нашої роботи зумовлена необхідністю подальшого вивчення французько-російських міжкультурних зв'язків; механізмів міжлітературної комунікації у синхронній площині; рецепції та інтерпретації символістських мотивів та образів, синтезу їх із художньою традицією в російській поезії; вивчення типологічних збігів та відмінностей у зв'язку з культурно-історичною ситуацією. Компаративне дослідження, спеціальним предметом якого є мотив «туги життя» («l'ennui de vivre») у поезії французького та російського символізму, дає змогу наблизитися до розв'язання цих наукових проблем.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертацію виконано на кафедрі світової літератури та культури імені проф. О. Мішукова Херсонського державного університету в межах її науково-дослідної теми «Літературний процес в історико-культурному контексті: методологія, проблеми та перспективи дослідження» (номер державної реєстрації 0117U006886). Тему дисертації затверджено на засіданні вченої ради Херсонського державного університету (протокол № 5 від 25 січня 2016 р.).

Мета дослідження – з'ясування у компаративному аспекті типології, структури, семантики та поетики мотиву «туги життя» («l'ennui de vivre») у поезії французького та російського символізму.

Реалізація мети передбачає розв'язання таких **завдань**:

- систематизувати основні підходи до вивчення мотиву «туги життя» («l'ennui de vivre»), виявити дискусійні проблеми його наукової інтерпретації;
- обґрунтувати фрактальність мотиву та мотивного комплексу «туги життя» («l'ennui de vivre»), з'ясувати його інваріантні та варіативні складові як структурно-семантичної моделі дослідження;

- визначити способи взаємодії системи мотивів у структурі комплексу «туги життя» («l'ennui de vivre») на рівні метатексту;

- здійснити компаративний аналіз мотиву «туги життя» («l'ennui de vivre») у французькій та російській поезії на основі комплексного підходу;

- дослідити перекладацьку рецепцію мотиву «туги життя» («l'ennui de vivre») у поезії російського символізму.

Об'єкт дослідження – поетичні твори Ш. Бодлера, П. Верлена, А. Рембо, Ф. Сологуба, І. Анненського та В. Брюсова.

Предмет дослідження – структурно-семантичні складники та поетикальні особливості мотивного комплексу «туги життя» («l'ennui de vivre») у поезії французького та російського символізму в контактено-генетичному й типологічному вимірах із урахуванням творчої індивідуальності митця.

Теоретико-методологічну базу роботи складають наукові праці, присвячені поетиці ліричного твору як художньої цілісності (В. Асмус, А. Жолковський, Ю. Лотман та ін.); праці з теорії компаративістики (В. Будний, Р. Гром'як, Д. Дюришин, М. Ільницький, О. Кеба, Д. Наливайко, Д. Пажо, В. Силантьєва та ін.); дослідження творчості поетів-символістів (А. Анікін, В. Багно, М. Балашов, А. Барр, В. Бенямін, А. Ваннер, М. Дікман, Е. Етьямбль, Н. Ільїнська, Е. Кельметр, Л. Кіхней, Л. Колобаєва, Г. Косіков, П. Мартіно, І. Мінералова, М. Нольман, А. Осмон, А. Пайман, А. Пуаза, Г. Туркет-Мілнз, А. Федоров, А. Ханзен-Льове та ін.); роботи з перекладознавства (В. Багно, Г. Гачечиладзе, К. Григорян, А. Грінштейн, В. Комісаров, З. Лановик, М. Лановик, Т. Міснікевич, М. Рильський, А. Федоров та ін.); роботи з теорії мотиву (Б. Гаспаров, С. Неклюдов, І. Силантьєв, В. Халізов); критичні та теоретичні статті поетів-символістів (І. Анненський, В. Брюсов, Ф. Сологуб).

Методи дослідження: порівняльно-історичний і зіставно-типологічний (шляхом порівняльного аналізу доробку поетів-символістів визначаються типологічні й оригінальні риси художньої реалізації мотивного комплексу «туги життя» («l'ennui de vivre»)), структурно-семантичний (з'ясування семантики і структури цього комплексу, а також мотивів та образів, що до нього входять), текстологічний і контактено-генетичний (порівняльний аналіз текстів оригіналу і художнього перекладу, виявлення впливу перекладацької роботи на оригінальну творчість, співставлення між собою кількох поетичних перекладів задля з'ясування індивідуальних особливостей рецепції та трансформації елементів мотивного комплексу «l'ennui de vivre»).

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що в дисертації *вперше*: визначено структуру і семантику мотивного комплексу «туги життя» («l'ennui de vivre»), його інваріантні та варіативні складові; здійснено компаративний аналіз цього мотивного комплексу на матеріалі французької та російської поезії символізму; виявлено типологічні збіги та відмінності у творах Ш. Бодлера, П. Верлена, А. Рембо, І. Анненського, В. Брюсова та Ф. Сологуба;

удосконалено: способи зіставно-типологічного аналізу мотивного комплексу шляхом виокремлення інваріантних мотивів, характерних для французької та російської поезії символізму, та порівняльного їх вивчення на основі конкретних текстів; *уточнено:* роль перекладів у контактено-генетичних зв'язках французького та російського символізму і декадансу; механізми рецепції і трансформації мотиву «l'ennui de vivre» у процесі перекладацької інтерпретації.

Практичне значення одержаних результатів. Основні положення дисертації можуть бути використані для подальшої наукової розробки проблем поезії символізму і декадансу, а також у процесі викладання курсу історії світової літератури, спеціальних курсів і семінарів, присвячених творчості поетів-символістів.

Особистий внесок здобувача. Дисертаційне дослідження є особистою працею, її результати отримані безпосередньо дисертантом.

Апробація роботи. Основні положення та результати дослідження обговорювались на засіданнях кафедри світової літератури та культури імені проф. О. Мішукова Херсонського державного університету, доповідалися на таких міжнародних наукових конференціях: «Поетика дому» (Київ, 17–18 березня 2016 р.); «Аналіз та інтерпретація художнього тексту: проблеми, стратегії, дослідження» (Київ, 11–12 травня 2016 р.); «Бестіарний код у діалозі культур: традиція та сучасність», присвяченій пам'яті проф. О. Мішукова (Херсон, 6–7 жовтня 2016 р.); «Світова література в сучасному науковому дискурсі» (Харків, 10–11 листопада 2016 р.); «Міф у художній свідомості та культурі ХХ ст.», присвяченій пам'яті проф. О. Мішукова (Херсон, 13–14 жовтня 2017 р.); «Троянди й виноград: феномени естетичного і прагматичного в літературі та культурі» (Бердянськ, 27–28 вересня 2018 р.); «Science without boundaries – development in 21st century – 2018» (Будапешт, 26 серпня 2018 р.).

Публікації. Результати дослідження викладено в 9 публікаціях, 5 з яких надруковано у фахових виданнях України, 1 – у закордонному періодичному виданні.

Структура та обсяг дисертації. Робота складається з анотації, вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел (224 позиції) та додатків. Повний обсяг роботи становить 202 сторінки (164 сторінки основного тексту).

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У «**Вступі**» обґрунтовано актуальність теми дисертації, сформульовано мету і завдання, об'єкт і предмет, теоретико-методологічну основу і методи дослідження; визначено наукову новизну та практичне значення одержаних результатів; подано відомості про апробацію, структуру й обсяг роботи.

У першому розділі «**Мотив “туги життя” (“l'ennui de vivre”) у літературознавчих та літературно-критичних студіях**» проаналізовано й узагальнено досвід вивчення французької і російської поезії символізму,

визначено коло ключових проблем і науковий інструментарій подальшого дослідження.

У підрозділі 1.1. *«Мотив “туги життя” (“l’ennui de vivre”) у літературній критиці кінця XIX – початку XX ст. та автореценції поетів-символістів»* з’ясовано, що у джерелах межі XIX–XX століть основна увага приділялася теоретичному осмисленню символізму і декадансу. Філософським підґрунтям декадансу стали ідеї Фрідріха Ніцше, що утверджували крайній індивідуалізм, імморалізм у мистецькому світовідчутті, були спрямовані на поетизацією межі століть. Філософське осмислення духовної кризи є важливим для розуміння витоків «l’ennui de vivre» як явища не лише суто літературного, але як іманентної особливості світовідчуття епохи fin de siècle.

Аналіз джерельної бази епохи модернізму дав змогу виокремити ключову проблему вивчення літератури символізму – це кроскультурна комунікація російського та французького символізму. Виокремлено дві протилежні точки зору: прихильники першої з них (Є. Анічков та ін.) стверджують, що російський символізм є вторинним щодо французького, другої (С. Венгеров та ін.) – що російський символізм є цілком самобутнім явищем. С. Венгеров усі мистецькі течії межі XIX–XX ст. поєднує під загальною назвою «неоромантизм» та вважає його виявом виключно російської ментальності, відкидаючи можливі контактено-генетичні зв’язки із західною літературою. Так само єдиним і цілісним явищем російську літературу межі XIX–X століть вважає Є. Анічков, проте цілком пов’язує із Заходом не лише символізм, але й усю російську культуру від її виникнення й до початку XX століття, тим самим стверджуючи її вторинність у всіх сферах: від економіки до мистецтва. Він зосереджується на контактено-генетичних літературних зв’язках, ігноруючи типологічні збіги.

У західному літературознавстві однією з перших спроб компаративного дослідження поезії декадансу є праця Г. Туркет-Мілнз «The influence of Baudelaire in France and England» (1913), де аналізуються контактено-генетичні зв’язки між творчістю Ш. Бодлера і його послідовників-декадентів у Франції та Англії. Авторка вперше розглядає вплив творчості Ш. Бодлера на світоглядному рівні – аналізує так званий «the Baudelairean spirit» («дух Бодлера») як фактор міжкультурної взаємодії французької та англійської літератури на межі XIX–XX століть. Цим словосполученням дослідниця позначає сукупність світоглядних та естетичних рис лірики Ш. Бодлера. Наукова праця Г. Туркет-Мілнз відзначається послідовним міждисциплінарним підходом. Окремі розділи присвячено таким інтермедіальним аспектам, як «the Baudelairean spirit in painting» («Бодлерівський дух у живописі») та «the Baudelairean spirit in music» («Бодлерівський дух у музиці»). Основна увага приділяється творчості Ш. Бодлера як джерелу натхнення для його послідовників, тому всі можливі паралелі пояснюються прямим чи непрямым його впливом. Г. Туркет-Мілнз заперечує панівну в критиці межі XIX–XX століть думку про «аморальність» творчості Ш. Бодлера.

Значну частину джерел періоду зародження російського символізму складають критичні статті та відгуки на збірники поетів та їх власні виступи і теоретичні програми. Великий корпус літературно-критичних праць залишили В. Брюсов та І. Анненський, які обґрунтовують теорію нової стильової течії модернізму та визнають факт впливу французьких поетів. Статті Ф. Сологуба спрямовані переважно на семантичний рівень поезії та її філософське підґрунтя. Автор, виходячи із метафізичних позицій, аналізує душевний стан людини за часів глобальної світоглядної кризи.

У підрозділі 1.2. *«Актуальні аспекти вивчення мотиву “туги життя” (“l’ennui de vivre”) у сучасному літературознавстві»* узагальнено досвід дослідження мотиву «l’ennui de vivre» та визначено актуальні аспекти вивчення його у сучасному літературознавстві.

У 1960–70-х роках здійснюється фундаментальний аналіз символізму в працях М. Дікман, Ю. Лотмана, Д. Максимова, А. Федорова. Більшість із них мають монографічний характер і пов'язані з проблемами ідіостилю окремих авторів, з'ясуванням місця їх поетичного доробку в контексті напряму тощо. Зростає інтерес до французького символізму, про що свідчать праці М. Балашова, А. Грінштейна, М. Нольмана та ін. Елементи мотивного комплексу «l’ennui de vivre» вивчаються переважно в контексті ідіостилю окремих поетів.

На сучасному етапі літературознавчих досліджень відбувається активний розвиток західноєвропейської русистики. Вагомими здобутками її є «Історія російського символізму» (1994) А. Пайман та монографія А. Ханзен-Льове «Російський символізм. Система поетичних мотивів. Ранній символізм» (1999), у якій мотив «l’ennui de vivre» не виділяється дослідником, але виокремлені ним мотиви можна віднести до цього комплексу. Посилюється увага до компаративного аспекту вивчення поезії символізму. Розглядаються питання контактно-генетичних зв'язків і типологічних збігів між французьким та російським символізмом, особливості критичної та художньої рецепції творчості поетів-символістів тощо.

Із-поміж українських дослідників слід особливо відзначити Д. Наливайка, який одним із перших на українських теренах звернувся до вивчення поезії французького символізму та зробив вагомий внесок у формування сучасних компаративних студій. У ХХ–ХХІ століттях вектор літературознавчих студій зміщується від контактно-генетичного до типологічного підходу. Збільшення кількості дисертацій компаративного характеру в останні десятиліття свідчить про зростання наукового інтересу до проблем міжлітературної комунікації. Втім, досі не здійснювалося порівняльне дослідження типології, структури, семантики і поетики мотивного комплексу «l’ennui de vivre» у французькій та російській поезії.

У підрозділі 1.3. «Переклад як специфічна форма міжлітературної комунікації» проаналізовано основні підходи до проблеми перекладу поетичних текстів, з'ясовано значення перекладів у рецепції мотиву «l'ennui de vivre».

За словами Д. Дюришина, художній переклад є одним із найбільш наочних проявів міжлітературної взаємодії. Д.-А. Пажо та П. Топер пропонували досліджувати художні переклади саме у компаративному аспекті. В. Будний та М. Ільницький розглядають переклад як один із найважливіших чинників виникнення контактних зв'язків між національними літературами. П. Брюнель вважає художній переклад фактором виникнення системи як прямих, так і опосередкованих впливів між літературними традиціями різних країн. В. Комісаров визначає переклад як різновид мовного посередництва, при якому іншою мовою створюється текст, комунікативно рівноцінний оригіналові. Теоретичним і практичним проблемам художнього перекладу поезії французького та російського символізму присвячено праці В. Багно, М. Гаспарова, Г. Гачечиладзе, А. Федорова та ін., які є теоретичною основою нашої роботи. Втім, наявні наукові дослідження не містять ґрунтовного аналізу рецепції та інтерпретації мотиву «l'ennui de vivre» у перекладах російських поетів-символістів.

Р. Гром'як дійшов висновку про необхідність об'єднання потенціалу літературознавства та перекладознавства у компаративному вивченні літератури задля ґрунтовного дослідження рецепції художнього тексту в іншомовній літературі. Відповідно, у нашій роботі застосовано як літературознавчий, так і перекладознавчий інструментарій аналізу.

На сучасному етапі компаративних досліджень активно розвивається різноаспектне вивчення перекладів лірики французьких поетів-символістів, особливо П. Верлена. У роботі «Верлен та поезія російського символізму (І. Анненський, В. Брюсов, Ф. Сологуб)» С. Файн поставлена проблема творчого діалогу «П. Верлен – Ф. Сологуб». У монографії А. Стрельникової вперше з'являється визначення Сологубових перекладів поезії французького символізму як «інтерпретації-діалогу». Тривалість його перекладацької діяльності та обсяг створених текстів дають підстави для розгляду перекладів як невід'ємної і дуже значної частини творчої спадщини поета. У другій половині ХХ століття зріс інтерес до І. Анненського як перекладача французьких символістів. Є. Островська у дисертації «І. Анненський та французька поезія ХІХ століття» доробок поета у цій сфері дослідила комплексно, але з домінуванням лінгвістичного підходу: склала словник частотності, проаналізувала метрику, римування, лексику і синтаксис його перекладів. Н. Альохіна у дисертації «Французький символізм у художній та критичній рецепції І. Ф. Анненського» з'ясувала перекладацьку стратегію поета-символіста, ступінь відповідності перекладних текстів оригіналам. Важливим є висновок, згідно з яким у виборі перекладацької стратегії та форм інтепретації твору значну роль відіграє індивідуальність поета-перекладача. Ці позиції є

концептуальними для вивчення у нашій роботі перекладацької рецепції мотиву «l'ennui de vivre» російськими поетами-символістами.

У другому розділі **«Мотивний комплекс “туги життя” (“l'ennui de vivre”) у поезії французького та російського символізму: контактено-генетичні зв'язки та типологічні збіги»** виокремлено інваріантні мотиви, які складають мотивний комплекс «l'ennui de vivre», виявлено їх семантику та поетику у компаративному аспекті.

У підрозділі 2.1. *«Мотивний комплекс “туга життя” (“l'ennui de vivre”) як структурно-семантична модель дослідження»* розглянуто такі базові поняття як «мотив» і «мотивний комплекс», їх кореляції, що є концептуальним підґрунтям для формування структурно-семантичної моделі дослідження. Аналіз авторитетних праць О. Веселовського, Б. Гаспарова, О. Жолковського, І. Силантьєва, В. Тюпи, Ю. Щеглова, дисертаційних робіт І. В'юшкової, О. Блізняк, Є. Маханькова дає змогу простежити кореляцію та двонаправленість понять «мотив» і «мотивний комплекс».

У роботі доведено, що поняття «туга життя» («l'ennui de vivre») функціонує як мотив, який одночасно може бути розгорнутим у мотивний комплекс на рівні метатексту, що є яскравою демонстрацією їх фрактальної природи, коли окремі частини стають конгруентними (узгодженими між собою) відповідно до цілісності. Мотив нами розглядається як повторювана семантична одиниця тексту, якій властиві ізоморфізм, рухливість, здатність розгортатися та внутрішньо перетворюватися (за Б. Гаспаровим). Він наділений також естетичною цінністю, процесуальністю, прагматичністю (за В. Тюпою). Відповідно до методології, запропонованої А. Жолковським та Ю. Щегловим, поняття «туга життя» («l'ennui de vivre») у нашій роботі виступає як «тема» або домінуючий мотив літературного напрямку, складність структури якого спонукає до виокремлення його інваріантних елементів. Таким чином, під мотивним комплексом розуміємо динамічне утворення, яке включає в себе стійкий набір константних елементів (інваріантні мотиви), що взаємодіють зі змінюваними (варіативними) елементами цієї структури, які мають унікальний набір специфічних ознак.

Крізь призму структурно-семантичної моделі дослідження проаналізовано поезії П. Верлена «L'ennui de vivre avec le monde» («Нудьга життя у світі») зі збірки «Bonheur» та В. Брюсова «L'ennui de vivre» зі збірки «Думи», що має підзаголовок «Скука життя». Їх репрезентативність акцентована на рівні сильної позиції тексту – назви творів, що маркує наскрізний мотив поезії європейського символізму. Визначено, що інваріантними структурно-семантичними складовими комплексу «l'ennui de vivre» є танатологічні, ескапістські, релігійно-філософські мотиви, мотиви саморуйнування та любовної туги. Саме вони складають ядро комплексу, забезпечують його єдність, а також засвідчують як контактено-генетичні зв'язки французької та російської поезії, так і типологічні збіги й відмінності у художній реалізації мотивів відповідно до творчої індивідуальності

авторів. Отже, мотив «l'ennui de vivre» є важливою складовою художньої свідомості поетів-символістів, що зі структурно повторюваної одиниці перетворюється на універсальний мотивний комплекс, репрезентований у їхній оригінальній творчості та перекладах.

У підрозділі 2.2. *«Варіативність танатологічних мотивів у контексті символістської міфотворчості»* визначено значення танатологічних мотивів у мотивному комплексі «l'ennui de vivre». Ці мотиви мають таку семантику: «смерть-рятівниця», що дає змогу ліричному герою вирватися з полону «туги життя» (Ф. Сологуб); мотив посмертного прокляття (Ш. Бодлер), смерть як екзистенційне явище (А. Рембо), мотив страху смерті (І. Анненський).

Так, у творах Ф. Сологуба ця мотивна група є домінантною, реалізуючись в оригінальних образах Смерті-рятівниці та Смерті-нареченої, які є знаковими для автора («После жизни недужной и тщетной...», «О, владычица Смерть, я роптал на тебя...», «Полуночною порою» та ін.). Поет створює власний міф про Смерть, яку він найчастіше уособлює в образі тихої супутниці, що втішає та заспокоює ліричного героя, є для нього більш близькою та рідною, ніж «бабища-жизнь». У його художньому світі навіть радість може згадуватися в асоціативному зв'язку з руйнуванням, занепадом та смертю, що обумовлено естетизацією зла, притаманною творчості «старших символістів». У реалізації танатологічних мотивів у ліриці Ф. Сологуба простежуються типологічні паралелі з іншими поетами-символістами, використання подібної символіки та образної системи, семантичні збіги. Так, у поетичній космогонії символізму світобудова репрезентована у вигляді світового павутиння, вирватися з якого практично неможливо, і ця безвихідь породжує тугу-«еннуї», єдиним засобом подолання якої у Ф. Сологуба є смерть. Типологічно схожим є використання символу павутиння, що семантично поєднується зі смертю, у ліриці інших символістів. У вірші І. Анненського «Неживая» «ветки-паутинки» поступово вкриваються кригою. У творі Ш. Бодлера «Sépulture» («Похорон проклятого поета») павуки супроводжують явища смерті та розпаду. Символ павутиння зберігає генетичний зв'язок із архетипами Арахни та мойри через мотив прядіння нитки. Мотив смерті як порятунку від «l'ennui de vivre» міститься у збірці «Les Fleurs du Mal» («Квіти Зла») Ш. Бодлера, але не є в ній основним. Типологічна відмінність лірики Ш. Бодлера від творчості Ф. Сологуба полягає в тому, що французький поет надає перевагу конотації руйнування та тління.

У поетичних творах І. Анненського наявна семантика страху раптової смерті, що має автобіографічний характер. А. Рембо розглядає смерть як екзистенційне явище. Так, емоційна домінанта його вірша у прозі «Дитинство» – це екзистенційна тривога, що синтезована з лейтмотивом втрати. У контексті досліджуваної теми важливою є друга частина твору, центральним образом якої постає світ, спустошений смертю. Образ смерті деміфологізований, що відрізняє вірші у прозі А. Рембо від лірики Ф. Сологуба та інших символістів.

У підрозділі 2.3. «Семантика і поетика релігійно-філософських дискурсів поетів-символістів» визначено основні релігійно-філософські мотиви поезії символізму і простежено їх семантичні зв'язки з іншими складовими у мотивному комплексі «l'ennui de vivre». Виокремлено основні вектори, які відрізняються семантикою відносин ліричного героя з Богом/Абсолютом, а саме: феномен богопокинутості та пов'язаний із ним мотив пошуку Бога, опозиція між Богом і Дияволом або Богом і ліричним героєм (богоборчі та антиклерикальні мотиви) та егоцентризм, коли ліричний герой посідає центральне місце у світобудові, заміщуючи собою образ Бога.

У творчості І. Анненського як на семантичному рівні, так і на рівні підтексту наявний мотив богопокинутості – у сполученні з мотивами туги, невпевненості, смутку. Показовою щодо цього є поезія «Вербная неделя». У творі згадується один із найважливіших епізодів Євангелія – воскресіння Лазаря. Втім, у вірші І. Анненського цей епізод позбавлений канонічної конотації: віра не рятує від смерті та занепаду – в образі Лазаря, який помирає *«забытый в черной яме»*, яскраво виражений мотив богопокинутості. Схожої семантики набувають євангельські образи у контексті Сологубової картини світу («В день Воскресения Христова...»). Сакральній ідеї *«Воскресения Христова»* протиставлено макабричне видовище мертвих облич та розкритих склепів. Віра як шлях порятунку для ліричних героїв обох російських поетів неможлива, і у цьому виявляється типологічний збіг із поезією французького символізму, зокрема з творчістю А. Рембо, в якій джерелом туги постає неможливість віднайти гармонію у єднанні з Абсолютом. Сонет *«Le Mal»* («Зло») при всій стислості і специфічних обмеженнях сонетної форми дає простір для розвитку кількох мотивів, в тому числі й мотиву антиклерикального А. Рембо зображує Бога, який байдужий до зла або навіть сміється з нещасть сотень тисяч людей і пробуджується від заціпеніння лише при дзвоні мідних грошей, які з вірою несуть матері солдатів, безглуздо і безкарно вбитих. Утім, останні строфи (за перекладом Д. Павличка: *«Тоді сміється Бог із ладану, з узору / Церковних скатертин, із чаю, із вітарів – / І засинає він під славоспіву хору, // І прокидається від схлипу матерів, / Що в чорних очіпках заходять до собору, / І в кожної мідяк – за сина, що згорів...»*) дають можливість і для іншої інтерпретації, а саме: Бог байдужий до урочистого культу, яким його лицемірно оточують можновладці, але чує скорботну молитву нещасних. Неоднозначність можливих тлумачень, характерна для лірики А. Рембо, дає змогу розглядати семантику цього твору як амбівалентну.

Мотив утрати віри, що викликає «тугу життя», розвивається у творах Ш. Бодлера та В. Брюсова. Так, поезії Ш. Бодлера *«Les Phares»* («Маяки») та В. Брюсова *«Жрец»* містять очевидний типологічний збіг – мотив безплідної молитви, яку нездатне почути Божество. Натомість П. Верлен стверджує, що прагнення до Бога є єдиним шляхом порятунку від «l'ennui de vivre». Його поетична збірка *«Sagesse»* («Мудрість») повністю присвячена цій темі.

Ш. Бодлер наближається до позицій гностичного дуалізму. Відбувається деконструкція біблійних образів – десакралізація образу Бога та сакралізація образу Сатани. Останнє відбувається не лише на семантичному рівні, але й через особливості версифікації, а саме ритміко-синтаксичну побудову сакрального жанру літанії. У суб'єктивному сприйнятті ліричного героя твору «Les litanies de Satan» («Літанія Сатані») Сатана не просто протистоїть Богу, але і набуває його рис як сили, що карає і винагороджує, дарує полегшення стражденним. У зміні аксіологічних полюсів образів Бога і Сатани вбачаємо типологічну паралель із творчістю Ф. Сологуба.

Пройшовши етап від пошуку Бога та усвідомлення богопокинутості до відкритої конфронтації з релігійними догмами, ліричні герої І. Анненського та В. Брюсова відчують необхідність побудови нового світу, пошуку нових духовно-ціннісних орієнтирів. У релігійно-філософському дискурсі поетичних текстів російського символізму наявний мотив богорівності, особливо в моделі уподібнення поета Христу, що в тій чи іншій мірі впливає на культурно-релігійне самовизначення і формування авторського міфу. Втім, І. Анненський полемізує з мотивом богорівності («Трактир жизни», «Молот и искры», «С четырех сторон чащи», «Человек»).

Як танатологічні, так і релігійно-філософські мотиви досліджуються у взаємозв'язку з характерними для кризового періоду «fin de siècle» тенденціями ескапізму, що проаналізовано у підрозділі 2.4 «Авторські версії ескапістських мотивів: схоже та відмінне». Невпевненість, втрата ціннісних орієнтирів спричинили прагнення втечі від «l'ennui de vivre». У французькій і російській поезії така втеча переважно набувала характеру інтроверсії. Ліричний герой намагається позбутися конфлікту між власним «я» та навколишньою реальністю через заглиблення у світ мрій та фантазій – цей мотив дає змогу говорити про типологічний збіг, який має культурно-історичний характер та спричинений специфічним світовідчуттям «fin de siècle».

Ескапізм як інваріантний мотив символістської поезії набув декадентських рис у творчості Ш. Бодлера, художні пошуки якого стали одним із факторів подальшого розвитку літератури декадансу. Характерною особливістю ліричного героя Ш. Бодлера є здатність долати межі реального хронотопу, ховаючись від «l'ennui de vivre» у світі власних фантазій. Його визначальна риса – пошук або створення так званого «штучного раю» через цілеспрямовану інтроверсію, втечу до царини мрій, спогадів, у сферу «чистої поезії». У творчості Ш. Бодлера та Ф. Сологуба виокремлюються такі типологічно спільні риси, як акцентування метафізичної природи «туги життя» та наявність мотивів смерті, втечі, пошуку ідеалу у сфері надреального (символістське двосвіття). Типологічно подібними є саморефлексії французького та російського авторів. Звісно, у їхніх поетичних світах є і певні розбіжності, що виявляються при порівнянні семантики інваріантних мотивів. Так, ескапізм Ш. Бодлера лежить у площині спогадів та

мрій, тоді як єдиним шляхом втечі для Ф. Сологуба стає смерть. Ескапістські мотиви у поезії І. Анненського та П. Верлена втілюються за допомогою прийому деперсоналізації ліричного героя, злиття його душі з навколишнім світом. Для ліричного героя П. Верлена характерним є релігійний ескапізм. Ці типологічні відмінності зумовлені індивідуальним світобаченням авторів.

У підрозділі 2.5. «Мотив саморуйнування та його модифікації» у компаративному аспекті досліджено семантику та поетику модифікованих форм вираження інваріантного мотиву саморуйнування у мотивному комплексі «l'ennui de vivre». Аналіз поетичних текстів французьких і російських символістів дає змогу виокремити його варіативні форми, а саме: соціального самоусунення (Ш. Бодлер), танатологічний варіант мотиву саморуйнування (прагнення до смерті Ф. Сологуба і мотив самогубства у В. Брюсова), мотив загибелі творчого начала (А. Рембо). Для російського символізму характерним художнім прийомом є персоніфікація інфернальних образів (демон самогубства у В. Брюсова, «смерть-рятівниця» і «смерть-наречена» у Ф. Сологуба). Інваріантний мотив саморуйнування знаходимо у творчості А. Рембо, зокрема у поетичній сповіді «Сезон у Пеклі». Свідоме самознищення ліричного героя тут виявляється у прагненні за будь-яку ціну досягти яснобачення, що призводить до спустошення, відчаю та врешті-решт завершується метафоричним творчим самогубством – варіативна форма мотиву саморуйнування, що відсутня у Ш. Бодлера, який натомість розглядав творчість як можливий шлях порятунку. В поезії російського символізму мотиви ескапізму синтезуються з танатологічними, створюючи нові семантичні структури у мотивному комплексі «туги життя» («l'ennui de vivre»). На відміну від французьких символістів, мотив смерті, пов'язаний із інваріантним мотивом ескапізму, російські символісти зробили домінуючим у своїй поезії, а його варіативною формою стала тема самогубства, яка відкрито не декларувалася ні у Ш. Бодлера, ні у А. Рембо. У російському символізмі, на відміну від французького, яскраво проявляються риси міфотворчості, виникають неоміфологічні образи: інфернальний «вірний друг», демон самогубства у В. Брюсова, Смерть-подруга і Смерть-наречена у Ф. Сологуба. Таким чином, здійснене дослідження дає змогу констатувати типологічні збіги та ментальні й індивідуальні відмінності в реалізації мотиву саморуйнування у поезії французьких і російських символістів.

У підрозділі 2.6. «Мотив любовної туги та варіативність жіночих образів у структурі комплексу “туги життя” (“l'ennui de vivre”)» розглянуто зв'язок мотиву любовної туги з мотивним комплексом «туги життя» («l'ennui de vivre»), досліджено специфіку його реалізації в жіночих образах поезії французького та російського символізму.

Окрім внутрішнього конфлікту, для декадентського світовідчуття характерною є опозиція «я – інший», у тому числі – конфлікт чоловічого та жіночого первнів, що є основним фактором виникнення мотиву любовної туги.

Жіночим образам епохи декадансу властива амбівалентність. Із одного боку, жінка для декадентського ліричного героя – ница істота, втілення тваринного начала. Пристрасть до неї має руйнівний характер, а образ жінки набуває рис «*femme fatale*». З іншого боку, одночасно набуває розвитку романтична концепція «прекрасної дами», жінки-янгола, образ якої позбавлений еротичного контексту і втілює у собі недосяжний ідеал, прагнення до якого лише підкреслює жах буття та суб'єктивне відчуття «*l'ennui de vivre*». Зокрема у вірші Ш. Бодлера «*Une nuit que j'étais près d'une affreuse Juive...*» («Коли я в ліжку був з єврейкою жажною...») втілені обидві іпостасі жіночого образу. У російській поезії символізму зв'язок любовних мотивів із «тугою життя» розкривається в основному через мотиви розлуки, втраченого кохання. Показовим у цьому плані є вірш І. Анненського «Смычок и струны», де поєднано два характерних для цього поета мотиви: любовної туги і мук творчості. Мотив утраченого кохання споріднює інтимну лірику І. Анненського і П. Верлена. Натомість, у поезії В. Брюсова любов постає як непримиренний гендерний конфлікт, дуель між чоловіком і жінкою, приреченими на фатальну пристрасть. Таким чином, мотив любовної туги входить до структури мотивного комплексу «*l'ennui de vivre*» через специфіку реалізації жіночих образів та ставлення до них ліричного героя.

У третьому розділі **«Перекладацька рецепція мотиву “туги життя” (“*l'ennui de vivre*”) у поезії російського символізму»** з'ясовано специфіку реалізації перекладацьких стратегій у рецепції та інтерпретації мотиву «туги життя» («*l'ennui de vivre*»). Матеріалом дослідження обрано тексти Ш. Бодлера, П. Верлена та А. Рембо у перекладах Ф. Сологуба, І. Анненського і В. Брюсова.

У підрозділі 3.1. **«Інтерпретація-діалог у перекладах Ф. Сологуба»** досліджено мотив «*l'ennui de vivre*» в поетичних перекладах Ф. Сологуба у порівнянні з оригінальними текстами французьких авторів.

Характерним для Ф. Сологуба є створення кількох варіантів перекладу одного й того ж твору, в яких використовуються різні стратегії. Так, у першому з його варіантів перекладу вірша П. Верлена «*Nevermore*» відбулися трансформації першотексту на рівні поетики. В іншому варіанті Ф. Сологуб замінив авторську назву своєю російською версією «Нікогда вовеки», тим самим виводячи алюзію на твір Е. По на рівень підтексту і зміщуючи акценти на фольклорно-міфологічний рівень. Сологубові переклади французьких символістів верифіковано як інтерпретацію-діалог, оскільки кожний із них у тій чи іншій мірі наближений до першоджерела та водночас містить власне трактування і переосмислення мотиву «*l'ennui de vivre*». Це виявляється, зокрема, у привнесенні у тексти елементів слов'янської міфології у поєднанні з християнською культурною традицією. Наприклад, у перекладацькій версії вірша «*Child wife*» («Дитина-жінка») Ф. Сологуб використовує ідіоматичний вислів «нести свій хрест», наближаючи твір до російської ментальності та співвідносячи його семантику з релігійною традицією.

У підрозділі 3.2. «Вільні версії мотиву “туги життя” (*“l’ennui de vivre”*) в перекладах І. Анненського» вивчено рецепцію мотиву «l’ennui» в перекладах І. Анненського та визначено специфіку трансформації цього мотиву.

Принципи перекладу І. Анненського викладені в його статті «Розбір поетичного перекладу ліричних віршів Горація П. Ф. Порфірова» (1904). Автор застерігає і проти лексично точного, але сухого, «вимученого» перекладу, і проти захоплення музикою вірша, що може загрожувати перекладу «фантастичністю». Задля передачі домінантних мотивів та настроїв він допускає окремі відступи від семантичної відповідності між оригіналом і перекладом, але загалом при акцентуванні мотиву «l’ennui de vivre» переклади І. Анненського все-таки є певними «художніми еквівалентами» (А. Ваннер) першоджерел. Його суб’єктивний підхід до вибору текстів для перекладу, як і у Ф. Сологуба, виявляється у пошуку поезій, суголосних власній оригінальній ліриці. Наприклад, дуже близьким до ідіостилю І. Анненського є вірш Ш. Бодлера «La Cloche fêlée», в якому наявна притаманна обом цим поетам увага до «світу речей». Характерною є рецепція та інтерпретація мотивного комплексу «туги життя» («l’ennui de vivre») як сукупності протиріч між власним «Я» та навколишнім світом, системи тяжіння-відштовхування між індивідом та соціумом. У ліриці П. Верлена І. Анненського приваблюють суголосні його власному світобаченню і творчим інтенціям мотиви сну, мрії, спогадів про минуле, примарності – всього, що стоїть на межі реальності. У перекладі твору «Il pleure dans mon cœur» І. Анненський відтворює верленівську музикальність, намагаючись передати звуковий образ вірша, іноді йому вдається зберегти рими. Для реалізації мотивного комплексу «туги життя» («l’ennui de vivre») на рівні поетичної фоніки перекладач використовує верленівський прийом параномазії: «На ужин-то ужас, беда на обед» (з перекладу твору «Ça vraiment j’ai souffert beaucoup»). Однак він подекуди привносить у текст і елементи свого індивідуального стилю. Так, у перекладі твору «Il pleure dans mon cœur» І. Анненський вільно передає образний ряд, не скрізь дотримується принципу точності на лексичному рівні. Суголосність із оригіналом проявляється у поєднанні абстрактної і конкретної лексики, слів із різних лексичних рядів, у зіткненні антонімів – рисах, властивих і оригінальній поезії перекладача. Отже, переклади І. Анненського верифіковано як вільні версії першотекстів, оскільки в них відбуваються деякі зміни образної системи, і міра свободи суб’єктивованої інтерпретації подекуди перевищує ступінь наближення до оригіналу.

У підрозділі 3.3. «Рецепція мотиву “туги життя” (*“l’ennui de vivre”*) у перекладах В. Брюсова» з’ясовано специфіку перекладів В. Брюсова, виявлено значення їх у процесах рецепції мотиву «l’ennui de vivre» у поезії російського символізму.

Переклади В. Брюсовим французьких символістів є значним внеском у діалог двох культур. Він створив власну теорію перекладу, викладену в статті «Фіалки в

тиглі» (1905 р.), передмовах до перекладів П. Верлена, статті «Овідій поросійськи» (1913 р.), рецензії «Верхарн на прокрустовому ложі» (1923 р.) та інших працях. Для В. Брюсова важливими є не лише еквівалентність перекладу на лексичному рівні, але і відтворення стилю, що необхідно для збереження емоційного впливу оригінального тексту. Так, у його перекладі урбаністичного вірша Ш. Бодлера «Le Crepuscule du Soir» («Вечерние сумерки») слід відзначити тяжіння до збереження як образного ряду, так і ритміко-синтаксичної побудови оригіналу. В. Брюсов виокремлює та увиразнює основний мотив твору – неможливість порятунку від «l'ennui de vivre», оскільки місто постає як жива істота, ворожа до особистості, що посилює мотив відчуження, самотності у чужорідному середовищі. На відміну від І. Анненського, перекладацька стратегія якого допускає зміну ритміко-синтаксичних особливостей тексту та зміщення мотивних і образних акцентів, В. Брюсов тяжіє до стратегії буквализму.

Вивчення поетичних перекладів Ф. Сологуба, І. Анненського і В. Брюсова через розкриття специфіки рецепції та трансформації мотиву «туги життя» («l'ennui de vivre») засвідчує органічність і поліморфність трансплантації цього мотиву в російській поезії, його суголосність світовідчуттю перекладачів.

У **«Висновках»** узагальнено результати дослідження.

Численні праці, присвячені поезії французького та російського символізму, засвідчують стійкий до неї інтерес. Утім, сучасне проблемне поле продукує нові ракурси дослідження, а саме: в аспекті діалогу культур, синтезу генетико-контактного і типологічного підходів, на рівні функціонування окремих наскрізних мотивів, що є концептуальними для епохи *fin de siècle*.

У складі мотивного комплексу «туги життя» («l'ennui de vivre») нами виокремлено такі структурно-семантичні складові: танатологічні мотиви, релігійно-філософські мотиви, мотив саморуйнування, ескапістські мотиви та мотив любовної туги.

Дослідивши онтологічний мотив смерті у творах французьких і російських поетів-символістів, ми дійшли висновку, що в них типологічний збіг виявляється у тісному зв'язку танатологічних мотивів із декадентською домінантою «l'ennui de vivre», типологічні відмінності – на семантичному та стилістичному рівнях реалізації мотиву. Так, для Ф. Сологуба характерна позитивна конотація символу смерті, яка виражена в образах-символах «смерті-рятівниці», «смерті-нареченої» і є унікальною ознакою його поезики. У Ш. Бодлера смерть тісно поєднана з мотивами прокляття, пастки. Сприйняття смерті ліричним героєм А. Рембо змінюється у процесі набуття життєвого досвіду. Для лірики І. Анненського характерна конотація страху смерті, що становить виразний контраст із творами інших досліджуваних поетів.

Релігійно-філософські дискурси поезії символізму пов'язані як із танатологічними мотивами, так і з мотивним комплексом «туги життя», що дає змогу вивчати ці групи мотивів у єдиній семантичній парадигмі. Одним із

факторів виникнення «l'ennui de vivre» стало світовідчуття *fin de siècle*, насамперед богопокинутість та пошуки Бога. Відтак ці мотиви в різноманітних формах наявні у поетичних доробках усіх розглянутих авторів, що дає підстави для висновку про наявність у їхній ліриці типологічного збігу, а не тільки про генетичну спорідненість чи запозичення.

У поезії серед світоглядних джерел символізму найбільшою мірою відобразилися гностичні: Бог як творець матеріального світу стає причетним до всього існуючого в ньому зла, що приводить поетів до ідеї гностичного дуалізму та зображення споконвічної боротьби Бога і Диявола, які нерідко змінюють свої канонічні ролі (Ш. Бодлер, Ф. Сологуб). Текстуальний аналіз дає змогу констатувати, що таке протистояння у творчості окремих поетів має ознаки зв'язку із традиціями романтичного бунту (Ш. Бодлер), у інших випадках втілює філософсько-метафізичні концепції дуалізму світобудови (В. Брюсов). Нарешті, простежуються тенденції богорівності, коли людина наділяється божественними рисами (Ф. Сологуб), уподібнюється образу Христа (Ф. Сологуб, В. Брюсов). Із мотивом богорівності пов'язана ідея духовного очищення як способу подолання «туги життя» («l'ennui de vivre»). Така позиція не була одностайною: зокрема, А. Рембо та І. Анненський, на відміну від інших поетів-символістів, заперечували ідею богорівності людини.

Думка про неможливість досягти порятунку від «l'ennui de vivre» через віру в Бога веде до тенденцій ескапізму. Аналіз мотиву втечі від туги у творчості П. Верлена та І. Анненського засвідчує типологічні збіги у його реалізації через притаманні обом уявлення про ілюзорність буття, а відтак мотиви втечі до світу фантазій та деперсоналізації образу ліричного героя, культивування мотиву туги через імпресіоністичні образи та художні засоби. Водночас у творчості цих поетів виявлено і відмінності: естетизація туги у І. Анненського набуває екзистенційного характеру, туга супроводжує людське буття в усіх його аспектах, натомість мотив туги у П. Верлена має характер інтимного переживання.

Дослідження поезії Ш. Бодлера дає підстави для висновку, що його ліричному герою не властива деперсоналізація та спроба злиття з навколишнім світом, а, навпаки, йому притаманний крайній ступінь індивідуалізму, заглиблення у свій внутрішній світ сягає апогею, образ власного «Я» посідає центральне місце у світовідчутті. Мотив утечі до світу мрій і фантазій є спільним для багатьох символістів, проте у Ш. Бодлера він реалізується через унікальну, притаманну тільки його ідіостилю художню концепцію «штучного раю». Ескапістські мотиви у ліриці Ф. Сологуба втілюються у контексті танатологічної групи мотивів, що становить індивідуальну особливість у межах загальносимволістського естетичного контексту.

У результаті аналізу поетичних текстів виявлено, що і для французького, і для російського символізму характерний мотив прагнення ліричного героя до саморуйнування. Свого апогею це прагнення сягає у творах російських поетів, які

прямо висловлювалися про самогубство як про крайній вияв зневаги до недосконалості земного світу та намагання якнайшвидше переміститися до іншого світу, який вони вважали кращим. Типологічний збіг виявляється у зв'язку мотиву саморуйнування з ескапістською тенденцією лірики декадансу, але в російському символізмі більш тісним є зв'язок не тільки з танатологічними мотивами, а й з демонологічними. Зокрема, у ліриці В. Брюсова важливу роль відіграє персоніфікований образ-символ демона самогубства. Крім цього, інваріантний мотив саморуйнування в ліриці російських авторів набуває невластивих французькому символізму міфопоетичних рис через персоніфікацію руйнівних сил, які супроводжують людину на її життєвому шляху (це особливо характерно для творчості Ф. Сологуба).

У роботі відзначено, що в інтимній ліриці французькій та російській символісти акцентували на руйнівному характері фатальної любовної туги. Така інтерпретація кохання-пристрасті є загалом характерною для декадентського світовідчуття, проте конкретні вияви цього мотиву в поезії є індивідуальними. У контекст мотивного комплексу «*l'ennui de vivre*» мотив любовної туги входить через такі варіанти: туги за жінкою-ідеалом (Ш. Бодлер), туги за втраченим коханням чи туги від передчуття його швидкої втрати (І. Анненський, П. Верлен), зв'язку Ероса з Танатосом через мотив «любові-боротьби» (В. Брюсов). Ці варіанти реалізуються через жіночі образи переважно двох типів: позбавленої еротичних рис «жінки-янгола» та «*femme fatale*», яка подекуди наділяється бестіарними рисами.

Між французьким та російським символізмом існує система впливів, зумовлена перекладацькою діяльністю поетів, а тому типологічні збіги, спричинені контекстом епохи декадансу та спільними естетичними й філософськими поглядами, нами вивчалися у комплексі з контактними зв'язками. При цьому увага зосереджувалася на дослідженні перекладацької стратегії і практики як фактору рецепції мотивного комплексу «туги життя» («*l'ennui de vivre*») і його трансформації у поезії російського символізму.

У перекладах Ф. Сологуба виявлено такі основні стратегії: 1) вільний переклад, наближення до власної авторської свідомості та органічне введення до структури тексту неоміфологічного компоненту; 2) буквальний переклад оригіналу з використанням еквівалентної поетичної лексики та відповідністю образів. Основні прийоми русифікації мотиву «*l'ennui de vivre*» – введення до текстів образів, символів та міфологем, притаманних російському фольклору. За нашими спостереженнями, у перекладах Ф. Сологуба посилюється елегійний тон, рефлексія ліричного героя, акцентуються танатологічні мотиви.

У перекладах І. Анненського визначено особливості рецепції та трансформації мотиву «туги життя» («*l'ennui de vivre*»), притаманні поетичним адаптаціям: збереження значущих мотивних варіантів при зміні образної системи, створення варіацій поетичних текстів, наближення текстів першоджерел до власного ідіостилю. Характерним є пом'якшення танатологічного мотиву,

натомість акценти зміщуються на мотив мук творчості. Наявна тенденція до зміни ритміко-синтаксичних особливостей оригіналів (трансформація оригінального тексту, зміна акцентів, мотивно-образного ряду тощо). «Туга життя» («l'ennui de vivre») трактується перекладачем не лише як особистісне переживання, але і як характерна риса світобачення епохи. Переклади В. Брюсова відрізняє науковий підхід і дотримання тенденції буквалізму, що вимагає максимально точного відображення оригіналу.

Основні результати дослідження викладені в публікаціях:

1. Онопрієнко А. Мотив «ennui de vivre» у поезії П. Верлена та І. Анненського: компаративний аспект. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Філологія*. Харків, 2017. Вип. 76. С. 84–88.
2. Онопрієнко А. Мотив саморуйнування в поезії французького та російського символізму. *Science and Education a New Dimension. Philology*. Budapest, 2018. VI (51). Issue 176. P. 58–61.
3. Онопрієнко А. Мотив «туги життя» («ennui de vivre») у поезії Ш.Бодлера та Ф.Сологуба. *Мова і культура* : наук. видання. Київ, 2016. Вип. 18. Т. V (180). С. 94–99.
4. Онопрієнко А. Образ павука і павутини в структурі мотиву «ennui de vivre» у поезії французьких та російських символістів. *Південний архів Філологічної науки* : зб. наук. праць. Херсон, 2017. Вип. 67. С. 167–171.
5. Онопрієнко А. Особливості функціонування внутрішнього простору у ліриці Ш. Бодлера. *Сучасні літературознавчі студії* : зб. наук. праць. Київ, 2016. Вип. 13. С. 399–406.
6. Онопрієнко А. Рецепція мотиву «l'ennui de vivre» у перекладах В. Брюсова. *Південний архів Філологічної науки* : зб. наук. праць. Херсон, 2018. Вип. 76. С. 93–96.

Додаткові публікації:

7. Онопрієнко А. Імпресіоністична поетика мотиву «ennui de vivre» у поезії П. Верлена та І. Анненського. *Науковий вісник молодих учених і аспірантів ХДУ* : зб. наук. праць. Херсон, 2017. С. 158–164.
8. Онопрієнко А. Міфологема смерті у ліриці Ф. Сологуба. *Міф у художній свідомості та культурі ХХ ст.* : матеріали Міжнар. наук. конф., м. Херсон, 13–14 жовт. 2017 р. Херсон, 2017. С. 54–59.
9. Оноприенко А. Тоска по идеалу в стихотворении Ш. Бодлера «С еврейкой бешеной простертый на постели...» («Une nuit que j'étais près d'une affreuse juive...»). *Троянди й виноград: феномени естетичного і прагматичного в літературі та культурі*: зб. наук. матеріалів конференції, м. Бердянськ, 27 – 28 верес. 2018 р. Бердянськ, 2018. С. 123–124.

АНОТАЦІЯ

Онопрієнко А. Д. Мотив «туги життя» («l'ennui de vivre») у поезії французького та російського символізму. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук за спеціальністю 10.01.05 – порівняльне літературознавство. – Бердянський державний педагогічний університет Міністерства освіти і науки України. – Бердянськ, 2019.

Дисертація присвячена компаративному дослідженню поезії французького та російського символізму, на основі якого вперше цілісно проаналізовано і систематизовано основні елементи мотивного комплексу «туги життя» («l'ennui de vivre»). У результаті компаративного аналізу визначено структурно-семантичні складові мотивного комплексу: танатологічні, ескапістські та релігійно-філософські мотиви, мотиви саморуйнування та любовної туги. З'ясовано типологічні збіги та відмінності у реалізації мотивного комплексу «l'ennui de vivre», особливості його прояву у поетичних творах окремих авторів, проаналізовано основні образи, які слугують для реалізації досліджуваного мотиву, а також поетичні переклади, що дало змогу повніше висвітлити не тільки типологічні збіги, а й контактено-генетичні зв'язки між французьким та російським символізмом.

Ключові слова: інваріантний мотив, мотивний комплекс, «l'ennui de vivre», типологія, контактено-генетичні зв'язки, компаративний аналіз.

АННОТАЦИЯ

Оноприенко А. Д. Мотив «тоски жизни» («l'ennui de vivre») в поэзии французского и русского символизма. – Квалификационная научная работа на правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата филологических наук по специальности 10.01.05 – сравнительное литературоведение. – Бердянский государственный педагогический университет Министерства образования и науки Украины. – Бердянск, 2019.

Диссертация посвящена компаративному исследованию поэзии французского и русского символизма, на основе которого впервые обоснованы и проанализированы структурно-семантические составляющие мотивного комплекса «тоска жизни» («l'ennui de vivre»). В результате сопоставительного анализа определены его инварианты, а именно: танатологические, эскапистские, религиозно-философские мотивы, мотивы саморазрушения и любовной тоски. Выявлены основные типологические совпадения и различия в реализации мотивного комплекса «l'ennui de vivre», его специфику в идиостилистике авторов. Особое внимание уделено поэтическим переводам, что позволило раскрыть

контактно-генетические связи и типологические схождения и отличия поэзии французского и русского символизма.

Ключевые слова: инвариантный мотив, мотивный комплекс, «l'ennui de vivre», типология, контактно-генетические связи, компаративный анализ.

SUMMARY

Onopriienko A. D. Motive of «the melancholy of life» («l'ennui de vivre») in the poetry of French and Russian symbolism. – Qualifying scientific work on the rights of the manuscript.

Thesis for the degree of a Candidate of Philological, specialty 10.01.05 – Comparative Literary Studies. – Berdyansk State Pedagogical University, Ministry of Science and Education of Ukraine. – Berdyansk, 2019.

The thesis is devoted to a comparative research of poetry of the French and Russian symbolism on the basis of which essentials of a motive complex of «the melancholy of life» («l'ennui de vivre») are completely analyzed and systematized for the first time. It was defined that the structural-semantic components of this complex are tanatological, escapist, religious and philosophical motives, motives of self-destruction and love melancholy. On this basis it is carried out the comparative analysis of «l'ennui de vivre» in the creativity of I. Annenskiy, Ch. Baudelaire, V. Bryusov, P. Verlaine, A. Rimbaud and F. Sologub.

The important place in studied motive complex belongs to tanatological motives. In F. Sologub's works this motive group is the main, being implemented in original images of death-rescuer and death-bride which are significant for the author. The motive of death as disposals of «l'ennui de vivre» contains in Ch. Baudelaire's collection of poems «Les Fleurs du Mal» («The Flowers of Evil»), but it is not the basic motive. Unlike F. Sologub, the French poet prefers connotations of destruction and rotting. In I. Annenskiy's poetic works there is semantics of fear of sudden death, that has some autobiographical character. A. Rimbaud considers death as the existential phenomenon.

In P. Verlaine's creativity not the tanatological, but religious discourse which is also one of important components of poetry of symbolism dominates. This discourse is present at lyrics of the studied poets in godless (Ch. Baudelaire), anticlerical (A. Rimbaud), and philosophical sense. Communication of a religious discourse of the senior symbolists with Gnostic traditions is indicative. In the thesis the comparative analysis of an image system, genre specifics and poetics of the French and Russian religious and philosophical lyrics is carried out. Not only typological coincidence, but also distinctions – domination of these or those connotations, use of specific images, an originality of the choice of bible hints are allocated.

Both tanatological, and religious motives are investigated in interrelation with escapism trends, indicative for the crisis period of «fin de siècle». This motive is traced in works of all symbolist poets that allows to tell about a typological coincidence which has cultural and historical character and is caused by specific attitude of «fin de siècle».

Within the general escapist trends specific funds of its realization are allocated: F. Sologub has a group of escapist motives connected with a tanatological motive group, and religious escapism is characteristic of the lyrical hero of P. Verlaine. These typological distinctions are caused by individual outlook of authors.

The motive of self-destruction and its extreme manifestation – the motive of suicide is one of dominates in symbolist lyrics. The personality tries to put an end to a situation in the way of social (Ch. Baudelaire), creative (A. Rimbaud) or physical (V. Bryusov, F. Sologub) withdrawal. For the Russian symbolism a characteristic artistic touch is the personification of infernal images (the demon of suicide for V. Bryusov, the «death-savior» and «death-bride» for F. Sologub).

The ambivalence is inherent in female images of a decadent era. On the one hand, the woman for the decadent lyrical hero is the embodiment of an animal nature. The passion to this creature has a destructive character, and the image of the woman gains lines of «femme fatale». On another hand there is a concept of «the great lady» during the same period, that is a female angel which image is deprived of an erotic context and personifies an unattainable ideal. Aspiration to it emphasizes the horror of life and subjective feeling of «l'ennui de vivre».

Typological coincidence in realization of the motive-image complex «l'ennui de vivre» is to some extent caused by a complex system of genetic-contact communications. In our thesis we analyzed the examples of translated texts of I. Annenskiy, V. Bryusov and F. Sologub. The specifics of reception of the motive-image complex «l'ennui de vivre» during the poetic translation are analyzed, the translation strategy of symbolist poets is defined. So, V. Bryusov's translations are considered in the context of literalism, the translation contribution to the original text of F. Sologub allows to treat his strategy as «interpretation dialogue», and the translations of I. Annenskiy are defined as free variations. According to the translation strategy chosen by poets the specifics of transfer of the motive-image complex «l'ennui de vivre» by means of language recipient are defined.

Key words: invariant motive, motive complex, «l'ennui de vivre», typology, contact-genetic communications, comparative analysis.

Підписано до друку 13.05.2019. Формат 60х90/16
Папір друкарський. Друк – оперативний. Гарнітура Times New Roman.
Умовн. друк. арк. 0,9. Тираж 100 прим. Зам. № 23

Видавництво ТОВ «Борисфен-про»
м. Херсон, вул. Пилипа Орлика, 15
т/ф (0552)42-02-19, 26-29-73
с-mail: borisfen-pro@ukr.net
www. www.borisfen-pro.ks.ua

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру видавництва, виготівників
і розповсюджувачів видавничої продукції
ДК №6343 від 08.08.2018 г.